

Makalenin Geliş Tarihi: 31.05.2021
Kabul Tarihi: 01.07.2020
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

UMUDUN TOPRAĞI BELGESELİ: ERZURUM VE KONGRESİ

LAND OF HOPE DOCUMENTARY: ERZURUM AND CONGRESS

Turan AKKOYUN*

ÖZ

Birçok sanat kolunun birleşiminden meydana geldiği gibi pek çok türü barındıran sinemanın belgesel filmleri bünyesinde farklı stilleri barındırmaktadır.

Toplumun gerçeklerinden hareket esas alındığında Türklerin yakın dönemdeki en önemli hakikati “*haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşama*” esasını seçerek giriştiği bağımsızlık mücadelesi ile birlikte millî egemenliğe dayalı yeni bir devlet kurmasıdır. 1918-1923 yılları arasında beş yıl süren hadisenin “*kesişme ve kırılma noktası*” Erzurum ve Kongresi’dir.

Toplumun gerçeklerinden hareket eden sinemanın, belgesel türüne dair TRT tarafından projelendirilen ve çekilen Umudun Toprağı hem teknik hem de akademik bir bütünlük sağlayarak, yıkıcı unsurun tehdidinin en fazla hissedildiği coğrafyanın yakın geçmişini, hadisenin cereyan ettiği günleri, o günlerden bugüne erişen mekanlar ve akademik ofislerde, akan görüntülerle destekleyerek ortaya koymuştur. Anadolu hareketinde toplumsal, bireysel ve meşru varlık mücadelesi filme yansıtılmıştır.

Çalışmanın amacı; Anadolu Türklüğünün yüzyıl evvel yaşadıklarını belgelere, hatıralara ve araştırmalara dayanarak belgesele dönüştürülmesi ile üretilen “*Umudun Toprağı*” üzerinden bağımsızlık hareketinin iletişim bilimleri ve filmcilik açısından değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Belgesel, Erzurum, Bağımsızlık.

* Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü Öğretim Üyesi; Sinema Anabilim Dalı Başkanı; Adnan Menderes Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü; Söke İşletme Fakültesi Dekanı: turan.akkoyun@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6391-3905: **Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:** Turan Akkoyun, “*Umudun Toprağı Belgeseli: Erzurum ve Kongresi*”, Atatürk Üniversitesi, **Atatürk Dergisi**, X, S.1, (Temmuz-2021), s.1-20. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad>)

ABSTRACT

The documentary films of the cinema, which includes many genres as it is composed of a combination of many art branches, have different styles.

Based on the facts of the society, the most important truth of the Turks in the recent period is the establishment of a new state based on national sovereignty, together with the struggle for independence, by choosing the principle of “*living as a dignified and honorable nation*”. The “*intersection and breaking point*” of the event, which lasted for five years between 1918-1923, was Erzurum and its Congress.

Based on the realities of the society, the documentary *The Land of Hope*, which is projected and shot by TRT, about the documentary genre of the cinema, provides both a technical and academic integrity, the recent past of the geography where the threat of the destructive element was felt the most, the days when the incident took place, the places that have reached today and the academic offices. has revealed by supporting it with flowing images. The step of the social, individual and legitimate existence struggle in the Anatolian movement was reflected in the film.

Purpose of the study; It is to evaluate the experiences of Anatolian Turkishness a century ago in terms of communication sciences and filmmaking through the documentary “*The Land of Hope*” produced by transforming them into documentaries based on documents, memories and researches.

Keywords: Mustafa Kemal Pasha, Documentary, Erzurum, Independence.

GİRİŞ

Birey, toplum ve devlet arasındaki rabıtada coğrafya müşterek unsurdur. Türkler için coğrafya toprak ya da vatandır. Toprak, coğrafi bir terim olup herkesin bildiği bir manası bulunmaktadır. Ancak uğrunda ölüm göze alınmaya başlandığında anlamı kut kazanarak vatanlaşır. O artık herkesin bilebildiği bir toprak değildir. Bu durum kısa vadeli olduğunda bireysel, topyekûn olduğunda toplumsal, en üst organizasyonu ilgilendirdiğinde millî bir nitelik kazanır. Nesiller boyunca sahiplenilmesi durumunda “*coğrafyadan vatana*” ulaşılır.¹

¹ “*İnsan kütlesinin bu adsız coğrafya üstünde yaşama ve mesut olma şartlarını yaratırken birleşmeleri, birleşik kitlelerin zaman içinde müşterek hareketleri milletin ilk büyük şartını meydana getirir*”, (Remzi Oğuz Arık, *Coğrafyadan Vatana*, 4. b., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 13.)

XIX. yüzyılın sonlarına doğru icat edilen sınırsız sayıda kitlelere seslenen, toplumun aynası² sinema, bir taraftan teknolojik gelişmelerden yararlanmakta, bir taraftan zamanın hadiselerini kayıt altına almakta, diğer taraftan da sonradan yapılan çekimlere kaynak teşkil etmektedir. Aynı zamanda edebiyat başta olmak üzere diğer sanat ve bilim dallarına katkı sağlamaktadır.

Çağdaş dünyanın “*hakiki seviyesini veren faktörlerin başında, endüstrileri ve kültürel müesseseleri gelir. Bu müesseselerden, kültürle sanatın ve sanatla endüstrinin birleştiği tek saha da filmcilik ve sinemacılıktır.*”³

BELGESEL FİMLER

Kendini keşfedenlerin tahmin dahi edemedikleri bir gelişim ve yayılma gösteren çok geçmeden büyük bir kültür endüstrisi haline gelen, hiçbir insan ya da toplumun kayıtsız kalamadığı, birçok sanat dalını bünyesinde toplayan sinemacılığın ve filmciliğin ilk anlarından itibaren en önemli türlerinden birisi de belgesellerdir.⁴

Hemen her sektörün içinde kendine yer bulabilen mantıkla “*bir koyup beş almak kaidelerini güderek harıl harıl*” çalışan⁵ “*gişe*” ya da “*kasa*” unsurunu her zaman dikkate alarak ilerleyen sinemacılıkta diğer film türlerine nazaran ekseriyetle daha az rağbet gören belgesel türü filmler hazır bir kitleye hitap eder.

İnsanla ilgili “*geçmiş olmayan hiçbir şey olamaz. Belgeler, öykülerdir, tespitlerdir, doğrulardır, yanlışlardır, geçmiş var edenlerdir. Belgeler, belgesel sinemanın en önemli malzemesidir.*”⁶ Üzerinde fikir birliği edildiği üzere belgesel film, sinema ile doğmuştur “*çünkü belgesel filmler ilk sinema ürünleridir.*”⁷ Bu ürünler, sektörde teknolojik ve bilimsel gelişmelerle her dönemde üretilmeye devam etmiştir. “*Toplumsal değişimde siyasal ve bağımsız bir değişken*”⁸ teknolojinin doğrudan

² Nilüfer Öcel, **Türk ve Dünya Sinemasında Çocuk İmgesi**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., İstanbul 2001, s. 7.

³ Yücel Çakmaklı, “*Sinemamızdan Beklenen Sinemamızın Beklediği*”, **Yol**, nr. 1, 15 Aralık 1965, s. 2.

⁴ Genel bir kanaat için bk. Erik Barnouw, **Documentary: A History of the Non-Fiction Film**, Oxford University Press, New York 1983. Bilgin Adalı, **Belgesel Sinema**, Hil Yay., İstanbul 1986; Sedat Cereci, **Belgesel Film**, Şule Yay., İstanbul 1997; Paul Rotha, **Belgesel Sinema**, (Trc. İ. Şener), İzdüşüm Yay., İstanbul 2000, M. Sadık Aslankara, “*Belgesel Sinema Sanat değilse Nedir?*”, **Belgesel Sinema**, nr. 2, 2003, Kış 2003, s. 31-34; Nilüfer Pembecioğlu, **Belgesel Film üzerine Yazılar**, Babil Yay., Ankara 2005; A. Filiz Susar, **Türkiye’de Belgesel Sinemacılar**, Es Yay., İstanbul 2014; Dave Saunders, **Belgesel**, (Trc. Ali Nejat Kaniyaş), Kolektif Kitap, İstanbul 2014.

⁵ Nurullah Tilgen, “*Bugüne Kadar Filmciliğimiz*”, **Kebikeç**, nr. 28, 2008, s. 131.

⁶ Özlem Arda, **Belgesel Film**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yay., Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü Ders Notu, İstanbul t.y., s. 7.

⁷ Simten Gündeş, **Belgesel Filmin Yapısal Gelişimi: Türkiye’ye Yansıması**, Alfa Yay., İstanbul Aralık 1998, s. 9.

⁸ Erol Mutlu, **İletişim Sözlüğü**, 2. b., Ark Yay., Ankara Ekim 1995, s. 328.

şekillendirdiği sektörlerin başında sinema gelmektedir. Her türlü bilimsel ve teknolojik gelişmelerden doğan kolaylık bu sanat dalında anında karşılık bulmakta, ayak uyduramayanlar sahneden çekilmektedir. Sesli sinema, renkli film, hareketli kamera, video, dijital çekim vb. hususlar bunlardan sadece birkaçıdır. Bahsi geçen gelişim esnasında belgesel tür filmcilik, yapımcıların ve yönetmenlerin gündeminde varlığını muhafaza etmiştir.

Araştırma için gerekli olan kaynak sinema disiplinde doğrudan filmin kendisidir. Bir şekilde kurgulanarak çekimi gerçekleştirilen kaynağın da esaslı bir iç ve dış tenkide tabi tutulması kaçınılmazdır. Yani doğru ya da geçerlilik dengesi. Tasarlanması, projelendirilmesi, yürütülmesi, çekimi, kuruma ve izleyiciye servis edilmesi aşamalarında belirli bir yöntemden ilerlenmesi gerekmektedir.

Toplumun gerçekleri dikkate alınarak tasarlanan belgesel filmler toplumsal karşılık bulmaktadır. Bu ülkenin en önemli gerçeği istiklal mukavemetidir. Toplumun istisnasız hemen her kesiminin dahil olmasından dolayı Millî Mücadele olarak adlandırılan dönemin içinde birbiriyle bağlantılı/ bağlantısız bir çok gerçeği daha bulunmaktadır. Diğer film türlerine göre kurgusal olmayan ya da daha az kurgu gerektiren belgesel filmler Türklüğün varlık mücadelesini de konu seçebilmektedir. Burada hareketin zafere uzanmasında liderin tartışmasız çekiciliği kadar bir çobanın katkısı da eserlerde tercih edilebilecek mahiyettedir.⁹

Yaşam tarzı olarak kabul edilen kültür, devamlılık arz etmektedir. Türk kültürünün önemli unsurlarının başında bağımsızlık tutkusu gelmektedir. "*Kendini ve gelecek kuşaklara bırakmayı hedeflediği dilsel, düşünsel, duygusal ve kültürel 'özgün seçkisini' aktarabilmenin bir yolu olarak karşımıza Belgesel Film çıkmaktadır.*"¹⁰ Türk milletinin her dönemdeki bağımsızlık teşebbüsleri, sinemanın belgesel türünde projeler üretebilecek kültürel zenginlikler barındırmaktadır.

⁹ Millî Mücadele'de dönüm noktası durumunda olan büyük hadiseler yanı sıra akademik hayatımızda ilgi alanımızda bulunan bir kısma dair daha önceleri işaret ettiğimiz proje tekliflerimiz şunlardır: Ödemiş'te ilk milis kurşunun atılması, efelerin- zeybeklerin mukavemet hareketine katılması, Sütçü İmam'ın kahramanca çıkışı, Telgrafçıların faaliyetleri, Özbekler Tekkesinin misyonu, Nene Hatun'un Direnişi, Şerife Bacı'nın Fedakarlığı, Türk kadınının Kastamonu'da düzenlediği İstiklal Mitingi, Karahisar'dan gönderilerek matbaa ile basılan **Aydıneli** Gazetesi, Buhara'dan Anadolu'ya gönderilen kılıçların hikayesi, demiryollarının bağımsızlık ruhunu taşıması, Büyük Taarruz Harekatı, kaçma çabasındaki Yunanlıları yanlış dağa sevk ederek Başkumandanlık savaşına hesapsız bir katkı sağlayan çoban çocuk ve abartısız kadar belgeselcileri hasretle beklemektedir kanaatindeyiz. Geçmişte heyecan uyandıran bu projelerin yanı sıra o zamanlardan beri Türk milletinin önünde birer engel olarak çıkartılmakta bir an bile tereddüt edilmeyen, tarihen her aşamasında haklılık payımızın yüksek olduğu hassas konuların da sinemacılık ve filmcilik sektöründe projelendirilmesi gerektiğine inananlarıdır.

¹⁰ Nilüfer Pembeoğlu Öcel, **Belgesel Film Üstüne Yazılar**, Babil Yay., Ankara 2005, s. 1.

Bizzat yaşananların yanında kültürün başka bir cephesi edebî eserlerden de konulu ya da belgesel film türleri projelendirilebilmektedir. Burada roman yazarının, senaristin, yönetmenin bakış açısı yaşanmış gerçeklerle örtüşmesine rağmen ortaya yepyeni bir eser ve belgesel çıkabilir. Bir örnek olması bakımından; defalarca perdeye uyarlanan *Vurun Kahbeye* romanı, Türk Dili ve Edebiyatı disiplince şöyle değerlendirilmiştir; "*Türk edebiyatının güzel, fakat çok yanlış anlaşılmuş eseridir. Eseri anlamadan, oradaki unsurların manaları ve birbirleriyle münasebeti üzerinde durmadan çevrilen film, aslında sadece senaristin veya rejisörün kafasındaki bu tür eserlere ait bir şemayı ortaya koymaktadır. ... Bir film elbette romanın aynı olamaz; olması da beklenemez. Her sanat eserinin kendine has ifade özellikleri vardır. Ama, benzer konulardaki her filmin de aynı özellikleri taşıması gerekmez. Hele o filmin arkasında başarılı bir roman varsa, romanın iyi anlaşılması, filmi çok daha zengin çizgilere kavuşturur. ... Edebi eserleri ve belgeselleri çevirmekle rakipsiz görünen İngiliz televizyonundan bu hususta alınacak ders çoktur. Yapımcılar, hiç değilse onları seyretmek zahmetine katlansalar. Eğer bilgilerine rağmen hala bu tür yapımları ortaya çıkarabiliyorlarsa, o zaman iyi niyetlerinden şüphelenmek gerekir.*"¹¹ Bazen de tarihî şahsiyetlere dair eserler beyazperdede karşılık bulabilmiştir. Böylelikle sinema filmleri belgesel türden çıkarak yaşanmış hikayelere dönüşür. XIX. Yüzyılın sonlarında doğru dünyaya gelen XX. yüzyılın başlarında Oxford Üniversitesinde arkeoloji tahsil eden Arabistan, Suriye, Mısır ve Filistin'de araştırmalarda bulunan dil ve din alanlarındaki yetenekleri sayesinde doğu ile bütünleşen, savaş başladığında da Filistin'de araştırmalarına devam etmekte olan bir genç, yetenekleri dikkate alınarak Mısır'da bulunan istihbarat şubesine atanmıştır. Ortadoğu'yu Türklerden koparıp almayı, Arapların hayal bile edemedikleri Arap Milliyetçiliğini, heybelerindeki altınların desteği ile aştığı çölde ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti açısından da son kırk yılda yürüttüğü hilafet merkezli İslam dünyası politikasının hayal olduğunu empoze edecek örneklemelerle sonraki dönemlerde bile yıkıcı bir rol üstlenmiştir. Lawrence'nin böylesine yaşamı yazarların¹² ve sinemanın¹³ gündeminin uzağında kalamamıştır.

¹¹ İnci Enginün, "*Roman- Film*", *Hisar*, nr. 250, Temmuz 1978, s. 24-25.

¹² Jeremy Wilson, *Lawrence of Arabia a Concise Biography*, Unaebridged Edition, London 1999.

¹³ Turan Akkoyun, "*Orta Doğu'da Emperyalist Bilgelğin Beyaz Perde Görüntüsü*", *Yeni Türkiye*, XXIII, nr. 83, Ocak- Haziran 2016, s. 664-675.

Sinema içinde belgesel¹⁴ türün seçkin bir yeri bulunmaktadır. "Sosyal, tarihsel ve günlük olayları kaydetmekle oluşan ürüne belge film, görüntü ve sesleri belli bir görüş doğrultusunda yorumlayan, biçimsel olarak tasarlayan ve anlatısal olarak kurgulayan ürüne belgesel film diyoruz. Sinemanın ilk ürünlerinin tamamı belge filmidir. Aslına bakarsanız bütün filmler belgedir. Belgesel sinema bellektir ve bellek yaratır. O tanıklık eden ve tanıklar yaratandır. Akla zarar olsa da bilinçtir ve bilinç yaratır. Görülmeyen, sorulmayan, anlaşılmayan ve algılanmayan dünyanın sunumu ve paylaşımıdır belgesel sinema"¹⁵. Belgesel film projesinde yeni bir gerçeklik değil mevcut¹⁶ dünyanın aktarımı söz konusudur. Şüphesiz "gerçeklik belgesel sinemanın tekelinde olmayan bir olgu olsa da, belgesel sinemanın temel çıkış ve hatta varoluş noktasını oluşturmaktadır"¹⁷. "Gerçekliğin yeniden üretilmesi değil, halihazırda içinde bulunduğumuz dünyanın temsil edilmesidir"¹⁸.

"Halk eğitimi bakımından asıl önemli olan filmler belgesel olanlardır. Halbuki bizde belge filmine, haber filmine gereken önem verilemedi, gelişemedi"¹⁹. Bu tür filmler "ticari yapımcıların veya resmi kurumların tekelinde"²⁰ kaldığından fazla gelişme imkanı bulamamıştır. Oysa sinemacı yetiştirmenin en kolay yolu "belgesellerden " kalkınma da "öğretici filmlerden" geçmektedir. Kitle iletişim araçlarında kârdan ziyade "toplum yararı"²¹ önde olduğundan bilhassa televizyon kanalları belgeseller başta olmak üzere farklı türlerde filmciliğe katkı yapmaktadır.

¹⁴ Bilgin Adalı, **Belgesel Sinema: Belgesel Sinemanın Doğuşu, İngiliz Belgesel Okulu ve Türk Belgesel Okulu**, Hil Yay., İstanbul 1986.

¹⁵ Gökhan Erkılıç, "Popüler Kültür ve Bir Karşı Söylem Aracı Olarak Belgesel Sinema", *Sekans Sinema Yazıları Seçkisi*, II, Tan Kitabevi Yay., Ankara Nisan 2010, s. 69.

¹⁶ "Örneğin belgesel sinemacıysanız ve örneğin Türkiye'de yaşıyorsanız, ülkeniz hakkında derin bir sosyal ve kültürel antropoloji çalışması yaparsanız ve oyun kültüründen yemek kültürüne, müzik kültüründen dans kültürüne, meddahların ve dengbejlerinin öykü anlatma kültüründen minyatür sanatına kadar geniş bir alanda karşılaşacağınız zenginlikleri, kamera devriminden kurgu ritmine, anlatım uygulamalarından müzik seçimine kadar sinema dilinizin bir parçası yapar ve böylece küreselleşmenin karşısına yerelliğinizin gücüyle çıkarsınız. Belgesel sinemacıysanız, bir noktadan itibaren bunu yapmak zorundasınız da zaten." Uğur Kutay, "Küresel Akla Karşı Yerel Sinema Dilleri", **Belgesel Sinema 2007**, Belgesel Sinemacılar Birliği Yay., İstanbul 2007, s. 255-265.

¹⁷ Hakan Aytekin, "Belgesel Sinemacı Bir Parrhesiastes Olabilir mi? 'Hakikati Söylemek' " Üzerinden Türkiye'de Belgesel Sinema Tarihine Bir Bakış", **SineFilozofi Dergisi**, III, nr. 5, 2018, s. 49.

¹⁸ Bill Nichols, **Belgesel Sinemaya Giriş**, (Trc. Duygu Eruçman), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2017, s. 33-34.

¹⁹ Mahmut Tezcan, "Toplumsal Yaşantımızda Sinema ve Halk Eğitimindeki Rolü", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, V, nr. 3, 1972, s. 175.

²⁰ Giovanni Scognamillo, "Türkiye'de Belge Filmi Çalışmaları", **Yeni Sinema**, nr. 10/11, Eylül-Ekim 1967, s. 38-40.

²¹ Ersan İlal, "Türkiye'de Radyo ve Televizyon Yayınlarına İlişkin Yasal ve Anayasal Düzenlemeler: Bir Yanlılıklar Güldürüsü", **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, nr. 1, 2000, s. 8.

Atatürk'ün ifadesiyle “sinema öyle bir keşiftir ki bir gün gelecek barutun, elektriğin, kıtaların keşfinden dünya medeniyetinin vechesini değiştireceği görülecektir. Sinema dünyanın en uzak köşelerinde oturan insanların birbirlerini sevmelerini, tanımlarını temin edecektir. Sinema insanlar arasındaki görüş ayrılıklarını silecek, insanlık idealinin tahakkukuna yardımcı yapacaktır. Sinemaya layık olduğu ehemmiyeti vermeliyiz.”²²

MİLLÎ MÜCADELE VE ERZURUM KONGRESİ

30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması ile ordusuz, haberleşme imkanları kısıtlı, işgale açık bırakılmış memleket; zifiri karanlık bir devre girmişti. Üstelik hangi amaçla ateşkes metnine konulduğu gayet açık olan "*Vilayet-i Sitte*" coğrafyasındaki Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Van, Hakkari, Bitlis, Muş, Şırnak, Batman, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Elazığ, Tunceli, Malatya, Bingöl, Sivas, Amasya, Gümüşhane, Batman, Bayburt, Tokat ve Giresun vilayetleri de açık bir tehdit altındaydı.

Ateşkes, nihayetinde Batı'nın galipleri yanında, halkın unutmamasına imkan bulunmayan beşeriyetin yüzünü kızartacak zulümlerin, katliamların sahiplerini de işgallere ortak kılınca; halkın tereddütleri yerini mahallî arayışlara bıraktı, tecrübesi ve lideriyle mahallî direnişten topyekûn çıkışa yöneldiler. “*Türk tarihi incelendiğinde, savaşçı zihnin var kalmak, barış ve huzur içinde yaşamak, dahası egemen olduğu diğer toplulukları da barış ve huzur içinde yaşatmak için geliştiği görülecektir.*”²³

Batılı devletlerin kendi tahminlerine göre; olukça kısa bir sürede biteceği ön görülen Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin harbe dahil olmasıyla dört yıldan daha fazla devam etmiş, Rusya'da Çarlık rejimi yıkılmış Komünizm dünyanın üzerine çökmüş, Okyanusun diğer tarafında güçlenmekte olan yeni dünya devletinin iştiraki ve yayınlanan "*Wilson Prensipleri*" ile ancak sonuçlanmış, ülkeler-toplumlar yerle bir olmuş, ayakta kalabilen birkaç ordudan birisi Türk Ordusu ateşkes gereği küçülme yoluyla terhis edilmiş, lağvedilen II. Ordudan XII., XV. ve XX. Kolordular tesis edilmiş, bunlardan XV. Kolordu Erzurum'a gönderilmiştir.

“*Verdiği şehitlerin sayısı, bu ülkeyi ayakta tutmak için yıkılan yuvaların sayısı bilinmeyen ... ebedî tek parça bir Türkiye görmeye hasret çeken vatanseverlerin ayağa*

²² Füsun Balkaya, *Türkiye’de Belgesel Film Çalışmaları*, Basım ve Grafik Matbaası, Ağustos Ankara 1993, s. 34.

²³ Erol Göka, *Türklerde Liderlik ve Fanatizm: Yedi Düvele Karşı*, Timaş Yay., İstanbul 2014, s. 163.

kalkmak için, üzerinde bir taht gibi yükselen eşsiz yüksek yaylamız Erzurum"²⁴ mukavemet hareketinin dikkate değer bir durağı olmuştur.

5 Nisan 1919 tarihinde Kazım Karabekir Paşa XV. Kolordu Kumandanı olarak görevlendirilmiştir. Paşa, Trabzon üzerinden 3 Mayıs 1919 günü Erzurum'a ulaşmıştır. Bu görev Doğu Anadolu'nun ve Türk Milleti'nin tarihi akışına doğrudan tesir etmiştir.

Ateşkesin ağır hükümleri, yine Türk evlatlarının iyice zayıflayan omuzlarına bırakıldığında, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar gizli antlaşmalarla aralarında paylaştıkları mıntıkaları işgal hususunda bir anlık gecikmeyi dahi kabullenmediler. İtilaf devletleri işgallerine, iki yeni ortak ekleyip, Karadeniz sahillerinden hayal perdesi ardındaki mezarlıktan bir "*hortlak*" çıkarmayı ihmal etmediler. Genel hüküm "*savaşın kazananı savaşmayanlardır*"²⁵ kuralı bu defa işlemedi.

Paris Barış Konferansı'nda diplomatik oyunlarla Adalar Denizi kıyısındaki İzmir'in, 15 Mayıs 1919 tarihinde işgale²⁶ uğramasından bir gün sonra Çanakkale Kahramanı Mustafa Kemal Paşa; IX. Ordu Kıtaat Müfettişi görevi, "*Fahrî Yaver-i Hazreti Şehriyârî*" sıfatı ve üniforması ile payitahttan ayrılırken, Türklüğün tarihî kaderindeki kahramanların yalnızlığını ancak milletine güven ve hedefe kilitlenmenin kararlılığını yaşıyordu.

Memleket, İzmir'in işgaline tepkilerini açıkça ortaya koymaktaydı ki bunların da başında Doğu Anadolu ve Erzurum gelmekteydi. Bu arada hatırasının unutulmaması adına Meşrutiyet devrinde çıkarılan Albayrak Gazetesi, Mütareke döneminde Türklüğün gür seslerinden birisi olarak yayın hayatına geri döndü.

Samsun'a çıkış, hedefin plan ve programını da işletmeye başladı. 28 Mayıs 1919 tarihli Havza Genelgesi'nde yer alan "*tamamiyeti mülkiyemizin muhafazası için tezahürat-ı millîyenin daha canlı olarak, izhar ve idamesi lâzımdır*" ifadesi devamlılık ile bağımsızlık düşüncesinin diri tutulmasını amaçlarken, 21/22 Haziran 1919 tarihinde yayınlanan Amasya Tamimi ile tarihe bir not düşüldü. Zira "*vatanın tamamiyeti, milletin istiklali tehlikededir*" denilerek "*milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracağı*" ilan edildi. Bunun için Sivas'ta millî kongre toplanması "*tamim*" edilmişti. Bu gelişmeler yaşanırken Doğu Anadolu Kasım 1918'den beri Kars, Ardahan, Oltu,

²⁴ Remzi Oğuz Arık, **Coğrafyadan Vatana**, s. 226.

²⁵ B. Zakir Avşar, "*Savaşın Kazananı Savaşmayanlardır*", **Süper Haber**, 16 Aralık 2016.

²⁶ "*İzmir'in işgali hadisesi, İtilaf Devletlerinin, Osmanlı topraklarını Osmanlı'ya bırakmayacaklarını, devleti ortadan kaldırmayı amaçladıklarının ve İstanbul'un yanında diğer yerlerin de işgalcisi habercisi niteliğindedir. Böylesi bir amaçla hareket eden İtilaf Devletlerine karşı İstanbul Hükümeti ciddi bir karşı çıkış göstermemiş veya gösterememiştir.*" (Osman Akandere, **Atatürk'ün Seçim Yolu ile Üstlendiği Vazifeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2015, s. 10.)

Trabzon ve Erzurum Vilayet Kongrelerini gerçekleştirmiş bilhassa Karabekir Paşa'nın gelmesinden sonra çok daha azimli, sistemli bir teşkilatlanmaya girişmişti. Şehir kongrelerinden bir bölge kongresine geçilmesi çalışmalarına Ordu Kıtaat Müfettişi de davet edildi.

Davete icabet eden Mustafa Kemal Paşa 3 Temmuz 1919 tarihinde "halkın ve askerinin içten gelen samimi gösterileri arasında" gösterileri arasında Erzurum'a dahil oldu. Şehre gelir gelmez vakit kaybetmeden Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ziyaret etmiş, geçmişteki faaliyetlerinden haberdar olmuş, yakın gelecekte toplanacak kongrenin hazırlıkları hakkında bilgi almıştır.²⁷ 7/8 Temmuz akşamı da görevden alınmasıyla beraber ömrünü verdiği askerlik mesleğinden istifa²⁸ ederek "*bundan sonra gaye-yi mukaddese-i milliyemiz için her türlü fedakarlıkla çalışmak üzere sine-i millete 'bir ferd-i mücahit suretiyle'*" yoluna devam etti. Millî Mücadele'nin sivil kahramanlarından Muallim Cevat Bey'in çekilmesiyle kongreye önce delege ardından başkan kongre sonrasında da tesis edilen Heyet-i Temsiliye'ye "*Reis*" seçildi. Böylelikle Millî Mücadele hareketini sürdürecektir meşru bir zemin kazanmış oldu. "Kongre Reisi" seçilmesi sonrasındaki tarihi konuşmasında belirttiği gibi "tarih, bir milletin kanını, hakkını ve varlığını hiçbir zaman inkar edemez. Bundan dolayı vatanımız ve milletin aleyhine verilecek hükümler, iflas etmeye mahkumdur."

Ciddi bir hazırlık²⁹ merhalesinin ardından gerçekleştirilen Erzurum Kongresi sadece Milli Mücadele'nin değil, yeni Türk devletinin tesisinde önemli bir basamak haline gelmiş, Türklüğün kaderinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Kongre kararları ile "*millî hudutlar dahilinde vatan bir bütündür*" denilerek vatan kavramına bir çizgi daha konulmuştur. Çizginin belirgin bir sınıra dönüşümü 28 Ocak 1920 günü kabul edilerek, 17 Şubat 1920 tarihinde dünya kamuoyuna duyurulan Misak-ı Millî Kararları ile mümkün olabilmıştır. İsabetli bir değerlendirmeye "gerçekten Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk temeli" Erzurum Kongresi'nde atılmıştır³⁰.

²⁷ Cevat Dursunoğlu, **Millî Mücadele'de Erzurum**, 2. b., Kaynak Yay., İstanbul 2000, s. 90.

²⁸ Yaşar Özüçetin, "*Erzurum Kongresi Öncesi Gelişmeler ve Mustafa Kemal Paşa'nın İstifası Meselesi*", **Erzurum Teknik Üniversitesi 100. Yılında Erzurum Kongresi Uluslararası Sempozyumu 23-25 Temmuz 2019**, Erzurum 2019, s. 584-607.

²⁹ Veysi Akın, "*Erzurum Kongresi'nin Hazırlık Safahatı: Mekân, İaşe ve Barınma Meselesi*", **Belgi**, nr. 8-II, Yaz 2014, s. 1007-1031.

³⁰ Fahrettin Kırzioğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, I-II, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yay., Ankara 1993; Coşkun Alptekin, "*Erzurum Kongresi*", **Atatürk Üniversitesi Atatürk Devrimleri Dergisi**, nr. I-1, Temmuz 1978, s. 35-49; Erzurum Kongresi belgeleri ve kararları hakkında ayrıca bk. Bekir Sıtkı Baykal, **Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara 1969; M. Fahrettin Kırzioğlu, "Mustafa Kemal Paşa ve Erzurum İlişkileri Üzerine Belgeler (1919-1920)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VII, nr. 20, 1991, s. 223-283.

1919 yılında Erzurum'da yaşananlar, bilhassa 23 Temmuz-7 Ağustos tarihlerindeki müzakereler ve alınan kararlar mevzuunun şehrin sınırlarını aşmasına vesile olmuş, bu tarihten sonra hiç kimse projelerinden vazgeçmese de Türk milletini görmezlikten gelememiştir. Çünkü Türkler, her zaman kendisine meydan okunduğunda meydana çıkar ve tarihe not düşerek yolculuğunu sürdürür, anlayışına uygun hareket etmiştir.

Mütareke hükümlerinin açık bir Ermeni tehdidi³¹ ile karşı karşıya bıraktığı Erzurum, yakın geçmişin acı tecrübelerinin etkisiyle son derece dinamik günler yaşayıp, halkı uyanık hareket etmek durumunda kalmıştır. Halk; muhtemel bir Ermeni zulmüne karşı hazırlanmış, bilhassa Trabzon ile birlikte hareket etmeye özen göstermiştir. Erkeklerinin büyük bir kısmını Birinci Dünya Savaşı içinde yitiren bölge batıda ve güneyde olduğu gibi bir Kuva-yı Milliye teşkilatlanmasına gidememiştir. Sadece halk değil Türk milletinin kahraman evlatları da Doğu Anadolu ile Erzurum'un stratejik konumunun farkındadırlar.

İlgili yerde bahsedildiği gibi 1918 yılı sonunda tesis edilen XV. Kolordu Karargahı'nın Erzurum'a gönderilmesi, askerî yönetimin her şeyin farkında olduğunu gösterdiği gibi kumandanlığına Kazım Karabekir Paşa'nın getirilmesi, şehre gelerek kumandayı devralması, ateşkese göre değil şartlara göre hareket etmesi nihayetinde olağanüstü yetkilerle Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 günü Samsun'dan Anadolu'ya ayak basması asla basit düşüncelerin aktarımı değildir. Bundan sonrasında da evlatlarının vatan ve millet yolunda iç ve dış mihraklarla dansı şeklinde gerçekleşmiş, "söz konusu vatansa gerisi teferruattır" düşüncesinin gereği yapılmıştır.

UMUDUN TOPRAĞI

II. Meşrutiyet dönemindeki gelişmelerden birisi de sinema salonlarının Anadolu'da taşrada ortaya çıkması ve süratle yayılmasıdır. Bu anlamda "*sinemanın taşradaki serüveni 1909 yılında açılan ilk sinema salonu ile Adalar Denizi'nin incisi konumundaki İzmir'de başlamış, ardından Ankara ve Bursa'da³² müesseseler tesis³³ edilmiştir. Ülkemizde genç kuşakların kültürel birikimden istifade edebilmeleri için son*

³¹ Turan Akkoyun, "The Struggle for Existence of Turkishness against the Destructive Factor", **I. International Symposium on Turkish-Armenian Relations in the First Half of the 20th Century 16-18 October 2019: Proceeding Book**, Iğdır University Press 2019, pp.1142-1161.

³² Hamza Çakır, "1920'lerde 'Taşrada Sinema Hayatı' ", **Toplumsal Tarih**, nr. 48, Aralık 1997, s. 44-45.

³³ Hakan Aydın, "Sinemanın Taşrada Gelişim Süreci: Konya'da İlk Sinemalar ve Gösterilen Filmler (1910-1950)", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, nr. 19, 2008, s. 62.

*bağımsız Türk devleti esas alınmıştır. 1927 senesinde yayınlanan "Tarih ve Yeni Nesil" başlıklı makaledeki şu ifadeler dikkat çekmektedir:*³⁴

"İnkılâb nesline göre birinci derecede ehemmiyetli olması icab eden tarih, yeni cemiyeti doğuran yeni hukuk ve hayat telakkisi veren muazzam cidâl tarihidir. Bu en ehemmiyetli ve zaruri tarih sahifesini ihmal ederek zihniyet itibariyle çok yabancı olan tarih dünyasına dalmak nihayet bütün manasıyla gülünç bir hareket olur. Asıl öğrenilecek tarih yeni devletin temelidir. Çünkü ancak o vakit tarihle nesil arasında bir münasebet vardır. Çünkü ancak o vakit böyle bir tarih nesil, şuuriyetini işlemek hususunda amil olabilir." Türklüğün, ikinci vatanına koyun, koçbaşı mezar taşlarıyla "damga"³⁵, edebiyatıyla, lisanıyla, destanlarıyla, masallarıyla "mühür"³⁶ vurarak milli hafızaya görsel ve işitsel olarak yerleşir.

"Devlet kurabilmek deyip geçtiğimiz bir etkinliğin başarılabilmesi için bir topluluğun ortak bir tarih, ortak bir toprak, ortak bir değerler sistemi, ortak bir bellek geliştirebilecek ünsiyete sahip olması, bu temelde de bir kamu kültürü, hukuk ve ekonomi üzerinde anlaşmış bulunması gerekir"³⁷. "Damat Ferit denilen oyuncak adam, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını ortadan kaldırmak için o kadar çaba sarf etti ki, açın tarihi okuyun"³⁸. Ancak Mustafa Kemal Paşa meşruiyet üzerinden yürümeye özen göstermiş, "hiçbir peyki, mandayı kabul etmemiş, milli ve bağımsız bir ülke peşinde koşmuştur. Zaferi cumhuriyet rejimi ile bütünleştirmiştir." Bu köşe taşlarının temelleştiği ve sütûnlaştığı topraklarda ilk yükseliş doğuda olmuştur. Anadolu Türklüğünün yüz yıl evvelki mücadelesinde kendisine yer açan şahsiyetlere çağdaş bir bakış açısıyla hazırlanan belgesel film, yaşananlardan kayıtlarda kalanların bilim insanlarının katkısıyla görüntü akışının da desteği ile yorumlanması ilgililer kadar, hassasiyet sahibi izleyicilerin beğenisini kazanabilmektedir.

"Tarih, dünle bugün arasında bitmez bir diyalogdur" prensibinden hareketle "bazen bir heykel ya da müze geçmişe götürür bizi. Bir bakmışız, tam da içinde bulmuşuz kendimizi o diyalogun. Bir asır öncesinin fotoğrafını çeken biz olmuşuz, tarihî bir yolculuğa çıkmışız. Kentler tarihin yaşayan bellekleridir. Bir tarafta savaşlar, işgaller ve yoksulluğun yarattığı umutsuzluk ve yıkımlarla harap olmuş bir kent, diğer tarafta ise

³⁴ "Tarih ve Yeni Nesil", *Ahenk* (İzmir), nr. 10214, 20 Ağustos 1927.

³⁵ M. Abdülhaluk Çay, **Anadolu'da Türk Damgası: Koç Heykel- Mezar Taşları ve Türklerde Koç-Koyun Meselesi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1983; Tuncer Gülensoy, **Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.

³⁶ Tahir Kutsi Makal, **Anadolu'da Türk Mührü**, 3.b., Tokar Yay., İstanbul 1997.

³⁷ Erol Göka, **Türklerin Psikolojisi**, Kapı yay., İstanbul Haziran 2017, s. 32.

³⁸ B. Zakir Avşar, "Boş Tartışmalar ve 19 Mayıs", **Süper Haber**, 20 Mayıs 2020.

umut, millî ruh ve geleceğe yönelik atılan cesur adımların toprağı, tarihî kader çizgisinin önemli durağı umudun tohumları 1919’da Erzurum’da atılmıştı toprağa. Sonra o umut büyümüş, sepilmiş adı Cumhuriyet olmuştu”³⁹. Böylelikle Erzurum şehri⁴⁰ millî egemenliğe dayanan yeni Türk devletinin tesisinde dünya kamuoyuna not düşerken geçmişten birikimini, geleceğe taşıma adına esaslı duraklardan birisine dönüşmüş, yakın geçmişteki acılarını zaferin umudu örtüsüyle “*kara bağına basarak*” ardında bırakmış, vakur ancak sessizliğine geri dönmüştür.

Tarihen yaşananların belgeselleştirilmesi her zaman sinemanın önemli türlerinden sayılmıştır. Erzurum’da yaşananlar bilhassa Kongre sürecinin 100. Yılında TRT Belgesel Kanalı için hazırlanan Umudun Toprağı (Yönetmen: F. Neslihan Semerci, 2019) filmi hadiseyi bir kere daha kamuoyuna sunmuştur. 39 dakikalık, metin yazarlığı Banu Mertürek Güler tarafından üstlenen belgesel filmle toplumun hafızası; iletişim araçlarında kayıt altına alınan bilgiler, anında ya da sonrasında kaleme alınan yorumlar, folklorik unsurlar, hatıralar, akademik sosyal araştırmalar, resmî vesikalar, siyasi birikimlerden beslenerek gelişmiştir. Üzüntü ya da sevinç bahsedilen hafızayı güçlendirir. Bu hususlara dair projelendirilecek film türlerinin tamamı toplumsal hafızanın canlanması, renklenmesi ve büyümesine katkı yapmaktadır. Toplumun bu tür filmlere verdiği destek her zaman dikkati çekmesine rağmen örneklerin fazla olmaması ayrıca dikkat çekici ola gelmiştir. Yeniden bahsi geçen filme ve konusuna dönecek olursa;

Üzerine basılıp geçildiğinde sadece toprak olan coğrafya eğer uğruna mücadele ediliyorsa, ölünebiliyorsa vatanlaşır. II. bin yılbaşlarında Oğuz Türkleri tarafından keşfedilen çeyrek yüzyıl sonra devletleşip on yıl geçmeden Pasinler Savaşıyla yönünü Anadolu’ya dönmüş, çeyrek yüzyıl sonra Malazgirt Savaşı ile Türklüğün ikinci anavatanı netleşmeye başlamıştır. Özetlenmeye çalışılan askerî cihetin yanında hatta az öncesinde Kars’a yerleşip menzili kutlulaştırılan Harakani Hazretlerinin faaliyetleri de göz ardı edilmemelidir. Ani Şehrinin fethedilmesinin 900. Yılı vesilesiyle M. Fahrettin Kırzioğlu’nun yardımıyla yakın dönem düşünce dünyasının önemli şahsiyetlerinden birisi Necip Fazıl Kısakürek tarafından kaleme alınıp sahnelenen Kanlı Sarık piyesi de

³⁹ “Umudun Toprağı”, Neslihan.semerci@trt.net.tr

⁴⁰ “Her şehrin rengi bir başkadır; kokusu, sesi, hüznü de. Mevsimler her birinin üstünde başka durur. Sonbahar yapraklarını, bahar çiçeklerini, güneşi, karları, yağmurları, sevinçleri, hüznüleri her biri bir başka edayla taşır. Şehirler sürekli huy değiştirirler. Yaşanırken başka, zaferlerde, yenilgilerde her yaşta, her aşta başkadırlar.” (Oya Baydar, “Bir Şehri Hatırlamak”, **Kadın Öykülerinde İstanbul** (Haz. Hande Ögüt), Sel Yay., İstanbul 2008, s. 130)

aynı hususlara işaret etmektedir.⁴¹ Hadisenin akışında II. bin yılbaşlarından III. bin yılbaşlarına geldiğimizde Umudun Toprağı yüz yıl evvelinin heyecanlı çıkış arayışlarını yansıtmaktadır.

Program Danışmanı Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Sinever Esin Derinsu Dayı ve şehrin yakın dönemine hakimiyeti farkındalık ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde programda yer alan Prof. Dr. Murat Küçükuşurlu da bilhassa 100. Yılında Uluslararası Erzurum Kongresi Sempozyumu⁴² editörlüğü ile önemli bir bütünü oluşturmuştur. Millî Mücadele’de Erzurum denildiğinde ilk akla gelen isim şüphesiz XV. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa’dır. Ömrünün son yıllarında dünyaya gelen kızı Timsal Karabekir programa babasının hatıraları kadar isim olarak da değer katmıştır. Atatürk, vatan uğruna giriştiği mücadelede tahsil yılları hariç hiçbir yerde uzun müddet kalamamıştır. Onun Erzurum hemşehriliği bu yüzden son derece anlamlıdır. Onun hemşehriliğinin ehemmiyeti Erzurum Kalkınma Vakfı (ER-VAK) Başkanı Erdal Güzel tarafından belgesele yansıtılmıştır. Buradan kaynaklanan yakınlık artık “*sine-yi millete*” dönmüş olan Mustafa Kemal Paşa’ya Son Osmanlı Meclis-i Mebusan’ında Erzurum Mebusluğu getirmiş, Birinci BMM’de de durumu devam etmiştir. Kısaca bu belgeselin gelişigüzel tasarlanan bir eser olmadığı, mühim bir birikim sayesinde hazırlandığı ifade edilmelidir. Ayrıca sinemanın geneli içinde de; “*tarih belgeselinde tarih içerisinde gerçeklerin doğruluğu ve anlamı önem kazanmaktadır. Amacı, tarihî gerçekleri doğruya uygun bir şekilde yansıtarak toplumun dününi aydınlatarak bugün ve gelecek için alınması gereken önlemlerle ilgili bir takım sonuçlar çıkarmaktadır.*”⁴³

Millî Mücadele’nin mahallilikten milliliğe geçiş süreci üzerinde çokça durulmuştur. Bu hususların iç içe geçtiği ve sağlıklı geçişin sağlandığı vilayet Erzurum

⁴¹ "Kırzioğlu, Türk tarihi ve dili çalışmalarının yanında diğer kültürel faaliyetlere katkıda bulunmuştur. Mesela 1964 yılında konusu ve malzemeleri Kırzioğlu tarafından temin edilen ve ünlü Şair Necip Fazıl Kısakürek tarafından yazılan Kanlı Sarık adlı tiyatro eseri "1064-1964 Selçukluların Kars'ı Fetihlerinin 900. Yıl Dönümü" kutlamaları dolayısıyla Kars'ta sahneye konulmuştur. Bu eser, zamanın Kars Belediye Başkanı ve Kırzioğlu'nun ortaokul arkadaşı olan Rahmetli Arif Taşçı tarafından maddi olarak desteklenmiştir." (Sinever Esin Derinsu Dayı, "Fahrettin Kırzioğlu'nun Bilim Hayatı", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, nr. 28, 2005: 7-8) "Sürdürdüğü araştırmaları, metodolojik kaideler çerçevesinde tasnifi, sentezlemesi, bir takım sonuçlara ulaşması neticesinde ortaya koyduğu ürünü bilim ve fikir dünyası ile paylaşması bireysel maddî kazanç getirmese dahi esas işi" sayan "M. Fahrettin Kırzioğlu, yakın tehditleri fark ederek" (Turan Akkoyun, "Belirsiz Menzilin Belirli Yolcu Kervanı", **Yerli Düşünce**, nr. 65, Mayıs 2020, 78-81) bu çabasıyla tehditlerden sadece birisi olan Ermeni iddialarına karşı tarihî ve edebî bir tavrın gelişimine katkı yapmak, tiyatronun sanat gücü etkisinden yararlanmak istemiştir.

⁴² Turan Akkoyun, "İstiklalın Erzurum Kavşağı: Yüzyıl Sonra", **Yerli Düşünce**, nr. 58, Ekim 2019, s. 74-78.

⁴³ Özlem Arda, **Belgesel Film**, s. 29.

olmuştur. Her şeyden evvel Doğu Anadolu’da başlayan bölgesel kongrelerden bir tanesi de 17-22 Haziran 1919 tarihlerinde vilayet kongresi toplanmış, bir ay sonrasındaki kongrenin temeli oluşturulduğu gibi göçün durdurulması, vatanın her karış toprağının gerekirse silahla muhafazası, sosyo-ekonomik teşkilatlanma kararları alınarak karanlık tünelin ucunda bir ışık göstermiştir.

Millî Mücadele mevzusunun temel unsuru Mustafa Kemal Paşa’nın Mütareke’nin başlarından itibaren girişimleri, Samsun’a çıkması sonrasında Havza, Amasya, Sivas, Erzurum güzergahındaki her adımı, 3 Temmuz 1919 günü Erzurum’a gelişinde milli mukavemete hazır bir topluluk ve kadro ile karşılaşması hareketin rengini ülkenin tamamına, payitahta, yıkıcı-işgalci unsurlara ve emperyalist küresel güçlere göstermiştir. 7/8 Temmuz akşamı askerlikten istifası, karşı unsurların umduğu gibi bir kenara çekiliş olmaması, Türk Milletini doğrudan harekete geçirmiştir.

Millî Mücadele’nin basın cephesinde matbaalarda mukavemet hareketi kayıt altına alındığı gibi Erzurum’da Albayrak Gazetesi cesur haberleriyle olayı kamuoyuna anında duyurmuş, tehdidi haykırmış haklı bir şöret kazanmıştır. “*Şarkî Anadolu Ermenistan’a bırakılmaz*” şeklinde son derece açık ve net ifadelerle yer vererek birinci elden kaynaklar arasındaki yerini almıştır. İletişim bilimlerinin etkili unsuru gazetelerin Millî Mücadele’deki durumu ülkemizde çokça araştırılmış, bütün halinde iller açısından ya da tek bir gazete olarak ortaya konulmuştur. Bahsi geçen mahallî basın yayın organı, Meşrutiyet döneminde kazandığı tecrübesiyle ismiyle müsemma bir halde mukavemetin güçlü bir iletişim gücü haline gelmiştir. Ermeni tehdidini son derece açık bir şekilde ortaya koymuş, bir devlet mantığı ile çözümler sergilemiştir. Millî mukavemetin dayandığı temel unsurlardan birisi Anadolu basınıdır. Bunların çıkış noktası da faaliyetlerinden dolayı her hangi bir maddi kazanım sağlamaları da söz konusu değildir. Konu yeniden “*umudun toprağı*” ya da Erzurum’a geldiğinde Albayrak iletişimde de umudun göstergesi olarak harekete katılanlara güç, karşıdakilere de korku salmıştır. Umudun toprakta yeşermesi, pekişmesi hususunda filmde hakkının net bir şekilde verildiği fark edilmektedir.

SONUÇ

Çağdaş dünyaya hakim küresel güçlerin kültür endüstrilerinin başında yer alan sinemacılık, sektörü kültür ile sanatı, sanatla endüstriyi birleştirebildiği ender alanlardan birisidir. Birçok sanat kolunun birleşiminden meydana geldiği gibi pek çok türe sahip sinemanın belgesel filmleri de bünyesinde farklı stilleri barındırmaktadır.

Toplumun gerçeklerinden hareket esas alındığında Türklerin yakın dönemdeki en önemli hakikati “*haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşama*” esasını seçerek giriştiği bağımsızlık mücadelesi ile birlikte millî egemenliğe dayalı yeni bir devlet kurmasıdır. Başlı başına iki ayrı husus gibi duran bu tarihî hadise, “*vatanın istiklali ve milletin bağımsızlığının tehlikeye*” girmesi sonrasında iç içe giren, zaman zaman birbirine karışan unsurlar arasında ince bir çizgiden ilerleyerek mümkün olabilmiştir. Burada Türk Milletinin bağımsızlık birikimi, Mustafa Kemal Paşa’nın lider şahsiyeti etkili olmuştur. Gerçekleşme zaman kapsamının 1918-1923 yılları arasında beş yıl süren hadisenin “*kesişme ve kırılma noktası*” Erzurum ve Kongresi olmuştur. Hadisenin önce yaşanmışlara ya da hemen sonrasında yaşanacaklara üstünlüğü iddiasında olamayız ancak toplumun mevcudiyetini dünyaya kabul ettirmesinin önemli bir halkası olmuştur.

Toplumun gerçeklerinden hareket eden sinemanın, belgesel türüne dair TRT tarafından projelendirilen ve çekilen Umudun Toprağı hem teknik hem de akademik bir bütünlük sağlayarak, yıkıcı unsurun tehdidinin en fazla hissedildiği coğrafyanın yakın geçmişini, hadisenin cereyan ettiği günleri, o günlerden bugüne erişen mekanlar ve akademik ofislerde, akan görüntülerle destekleyerek ortaya koymuştur. Anadolu hareketinde toplumsal, bireysel ve meşru varlık mücadelesinin adımının filme yansıtılmıştır. Yüzlerle, binlerle ifade edilebilecek vesika, hatırat, araştırma ile basın-yayın organlarındaki haberlerden ve makalelerden yararlanılarak akademik yorumların, hemşehrilik söyleminin yanında kongre delegelerinin torunlarının, Kolordu Kumandanı kızının katkıları belgeselin daha da renklenmesine ve zenginleşmesini sağlamıştır.

850 yıldır bedeli ödenerek vatanlaşan coğrafyadaki umudun şanlı ve teşkilatlı direnişi, şehri kurtardığı gibi vatanın tamamının kurtuluşunun reçetesini bir heyet kararıyla ortaya koymuş, yol haritasını kamuoyuna ilan etmiştir. Umut ile toprak kavramlarının eserin ismine afişe edilmesinin ötesinde yepyeni anlam kazanmıştır. Şarktan doğan istiklal güneşi, “*aşama aşama*” yükselerek toprağın “*coğrafyadan vatana*” anlayışını daha da pekiştirmiştir. Böylesine dikkate değer bir hadisenin farklı açılar ve bakışlarla ekrana getirilmesi akademinin ulaştığı olduğu bilgilerin kitle iletişim araçlarıyla bugünkü nesillere ulaştırılması mümkün olabilecektir. Muhtemel benzer

hususların yaşanmaması adına yepyeni ufuklara yönelmesi hususunda kazanım sağlayabilecektir. Umudun Toprağı böylesine şanlı toplumsal bir çıkışın ufak bir yansıması ve kahramanlarımıza küçük saygı işareti olmuştur.

KAYNAKLAR

1- Film

“*Umudun Toprağı*”, Neslihan.semerci@trt.net.tr

2- Kitaplar

Adalı, Bilgin, **Belgesel Sinema**, Hil Yay., İstanbul 1986

Adalı, Bilgin, **Belgesel Sinema: Belgesel Sinemanın Doğuşu, İngiliz Belgesel Okulu Ve Türk Belgesel Okulu**, Hil Yay., İstanbul 1986.

Akandere, Osman, **Atatürk'ün Seçim Yolu İle Üstlendiği Vazifeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2015.

Arda, Özlem, **Belgesel Film**, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yay., Radyo Televizyon Ve Sinema Bölümü Ders Notu, İstanbul T.Y.

Arık, Remzi Oğuz, **Coğrafyadan Vatana**, 4. B., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

Balkaya, Füsün, **Türkiye’de Belgesel Film Çalışmaları**, Basım Ve Grafik Matbaası, Ağustos Ankara 1993.

Barnouw, Erik, **Documentary: A History Of The Non-Fiction Film**, Oxford University Press, New York 1983.

Baykal, Bekir Sıtkı, **Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara 1969.

Cereci, Sedat, **Belgesel Film**, Şule Yay., İstanbul 1997.

Çay, M. Abdülhaluk, **Anadolu’da Türk Damgası: Koç Heykel- Mezar Taşları Ve Türklerde Koç-Koyun Meselesi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1983.

Dursunoğlu, Cevat, **Milli Mücadele’de Erzurum**, 2. B., Kaynak Yay., İstanbul 2000.

Göka, Erol, **Türklerde Liderlik Ve Fanatizm: Yedi Düvele Karşı**, Timaş Yay., İstanbul 2014.

Göka, Erol, **Türklerin Psikolojisi**, Kapı Yay., İstanbul Haziran 2017.

Gülensoy, Tuncer, **Orhun’dan Anadolu’ya Türk Damgaları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.

Gündeş, Simten, **Belgesel Filmin Yapısal Gelişimi: Türkiye'ye Yansıması**, Alfa Yay., İstanbul Aralık 1998.

Kırzioğlu, Fahrettin, **Bütünöyle Erzurum Kongresi**, I-I1, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yay., Ankara 1993.

Makal, Tahir Kutsi, **Anadolu'da Türk Mührü**, 3.B., Toker Yay., İstanbul 1997.

Mutlu, Erol, **İletişim Sözlüğü**, 2. B., Ark Yay., Ankara Ekim 1995.

Nichols, Bill, **Belgesel Sinemaya Giriş**, (Trc. Duygu Eruçman), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2017.

Öcel, Nilüfer, **Türk Ve Dünya Sinemasında Çocuk İmgesi**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., İstanbul 2001.

Pembecioğlu, Nilüfer, **Belgesel Film Üzerine Yazılar**, Babil Yay., Ankara 2005.

Rotha, Paul, **Belgesel Sinema**, (Trc. İ. Şener), İzdüşüm Yay., İstanbul 2000.

Saunders, Dave, **Belgesel**, (Trc. Ali Nejat Kaniyaş), Kolektif Kitap, İstanbul 2014.

Susar, A. Filiz, **Türkiye'de Belgesel Sinemacılar**, Es Yay., İstanbul 2014.

Wilson, Jeremy, **Lawrence Of Arabia A Concise Biography**, Unabridged Edition, London 1999.

3- Makaleler ve Sempozyumlar

"*Tarih Ve Yeni Nesil*", **Ahenk** (İzmir), Nr. 10214, 20 Ağustos 1927.

Akın, Veysi, "*Erzurum Kongresi'nin Hazırlık Safahatı: Mekân, İaşe Ve Barınma Meselesi*", **Belgi**, Nr. 8-II, Yaz 2014, s. 1007-1031.

Akkoyun, Turan, "*Orta Doğu'da Emperyalist Bilgeliđin Beyaz Perde Görüntüsü*", **Yeni Türkiye**, Nr. 83, Ocak- Haziran 2016, s. 664-675.

Akkoyun, Turan, "*Belirsiz Menzilin Belirli Yolcu Kervanı*", **Yerli Düşünce**, Nr. 65, Mayıs 2020, s.78-81.

Akkoyun, Turan, "*İstiklalin Erzurum Kavşağı: Yüzyıl Sonra*", **Yerli Düşünce**, Nr. 58, Ekim 2019, s. 74-78.

Akkoyun, Turan, "*The Struggle For Existence Of Turkishness Against The Destructive Factor*", **I. International Symposium On Turkish-Armenian Relations İn The First Half Of The 20th Century 16-18 October 2019: Proceeding Book**, İğdir University Press 2019, pp.1142-1161.

Alptekin, Coşkun, "*Erzurum Kongresi*", **Atatürk Üniversitesi Atatürk Devrimleri Dergisi**, Nr. I-1, Temmuz 1978, s. 35-49.

Aslankara, M. Sadık, "*Belgesel Sinema Sanat Değilse Nedir?*", **Belgesel Sinema**, Nr. 2, 2003, Kış 2003, s. 31-34.

Avşar, B. Zakir, "*Boş Tartışmalar Ve 19 Mayıs*", **Süper Haber**, 20 Mayıs 2020.

- Avşar, B. Zakir, “*Savaşın Kazananı Savaşmayanlardır*”, **Süper Haber**, 16 Aralık 2016.
- Aydın, Hakan, “*Sinemanın Taşrada Gelişim Süreci: Konya’da İlk Sinemalar Ve Gösterilen Filmler (1910-1950)*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nr. 19, 2008, Ss. 61-74.
- Aytekin, Hakan, “*Belgesel Sinemacı Bir Parrhesiastes Olabilir Mi? ‘Hakikati Söylemek’ Üzerinden Türkiye’de Belgesel Sinema Tarihine Bir Bakış*”, **Sinefilozofi Dergisi**, III, Nr. 5, 2018, s. 45-66.
- Baydar, Oya, “*Bir Şehri Hatırlamak*”, **Kadın Öykülerinde İstanbul** (Haz. Hande Öğüt), Sel Yay., İstanbul 2008, s. 131-135.
- Çakır, Hamza, “*1920’lerde ‘Taşrada Sinema Hayatı’*”, **Toplumsal Tarih**, Nr. 48, Aralık 1997, s. 44-45.
- Çakmaklı, Yücel, “*Sinemamızdan Beklenen Sinemamızın Beklediği*”, **Yol**, Nr. 1, 15 Aralık 1965, s. 2, 4.
- Dayı, Sinever Esin Derinsu, “*Fahrettin Kırzıoğlu’nun Bilim Hayatı*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Nr. 28, 2005, s. 11-36.
- Enginün, İnci, “*Roman- Filim*”, **Hisar**, Nr. 250, Temmuz 1978, s. 24-25.
- Erkılıç, Gökhan, “*Popüler Kültür Ve Bir Karşı Söylem Aracı Olarak Belgesel Sinema*”, **Sekans Sinema Yazıları Seçkisi**, II, Tan Kitabevi Yay., Ankara Nisan 2010.
- İlal, Ersan, “*Türkiye’de Radyo Ve Televizyon Yayınlarına İlişkin Yasal Ve Anayasal Düzenlemeler: Bir Yanlılıklar Güldürüsü*”, **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Nr. 1, 2000, s. 7-20.
- Kırzıoğlu, M. Fahrettin, “*Mustafa Kemal Paşa Ve Erzurum İlişkileri Üzerine Belgeler (1919-1920)*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VII, Nr. 20, 1991, s. 223-283.
- Kutay, Uğur, “*Küresel Akla Karşı Yerel Sinema Dilleri*”, **Belgesel Sinema 2007**, Belgesel Sinemacılar Birliği Yay., İstanbul 2007, s. 255-265.
- Özüçetin, Yaşar, “*Erzurum Kongresi Öncesi Gelişmeler Ve Mustafa Kemal Paşa’nın İstifası Meselesi*”, **Erzurum Teknik Üniversitesi 100. Yılında Erzurum Kongresi Uluslararası Sempozyumu 23-25 Temmuz 2019**, Erzurum 2019, s. 584-607.
- Scognamillo, Giovanni., “*Türkiye’de Belge Filmi Çalışmaları*”, **Yeni Sinema**, Nr. 10/11, Eylül-Ekim 1967, s. 38-40.

Tezcan, Mahmut, "*Toplumsal Yaşantımızda Sinema Ve Halk Eğitimindeki Rolü*", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Dergisi**, V, Nr. 3, 1972, Ss. 171-204.

Tilgen, Nurullah, "*Bugüne Kadar Filmciliğimiz*", **Kebikeç**, Nr. 28, 2008, Ss. 113-134.